

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

11(6) 2024

Kitap Kritiği | Book review

Geliş tarihi | Received: 03.08.2024

Kabul tarihi | Accepted: 20.10.2024

Yayın tarihi | Published: 25.12.2024

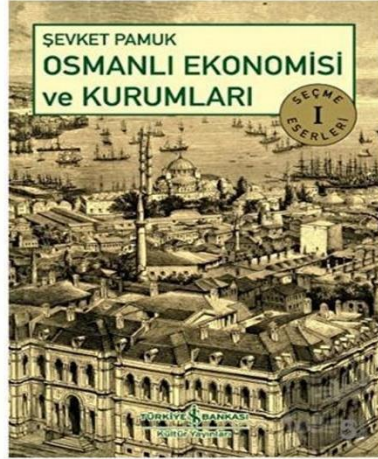
Aytaç Çağlar

<https://orcid.org/0000-0002-9223-3981>

Expert, Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Türkiye, aytac_caglar@outlook.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Çağlar, A. (2024). *Kitap Kritiği*. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (6), 4331-4338.

Eserin Künyesi

Yazar: Şevket Pamuk

Baskı Yılı: İstanbul, 2018

Yayınevi: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Dil: Türkçe

ISBN: 9789944882026

Sayfa: 224

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları

Giriş

Kitap, 1992-2006 yılları arasında ulusal ve uluslararası platformlarda yayımlanan çeşitli makalelerin derlenmesiyle meydana getirilmiştir. Şevket Pamuk, bu makaleleri kronolojik bir sırayla değil, tematik bir yaklaşımla gruplandırmayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımın gerekçesi olarak, eser bütünlüğünü sağlama amacını belirtmiştir. Eserde, Osmanlı ekonomisinin çeşitli boyutları, devletin kurumları ve politik ekonomi bağlamında değerlendirilmiştir. Kitap, toplamda 12 bölümden oluşmakta olup, her bölüm kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca, beş, yedi, dokuz, on ve on ikinci bölümler, çeviri makalelerden oluşmaktadır ve bu çeviriler Gökhan Aksay tarafından gerçekleştirilmiştir. Eserin sonuna "Harita, Tablolar ve Grafikler" başlığı altında ek bir bölüm de eklenmiştir.

1. Seçici Kurumsal Değişim ve Osmanlı'nın Uzun Ömürlülüğü

Bu kısımda, Osmanlı'nın 600 yıl boyunca geniş bir coğrafyada varlığını sürdürebilmesinin arkasındaki nedenler detaylandırılmıştır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin uzun ömürlülüğünü diğer coğrafyalarda benzer büyüklükteki devletlerin kısa sürede çökmüş olmasıyla karşılaştırarak tartışmıştır. Osmanlı'nın başarılı bir şekilde varlığını sürdürebilmesinin nedenlerini ayrıntılı şekilde irdeleyen yazar, bu durumu anlamak için çeşitli ekonomik ve mali faktörleri ele almıştır. Osmanlı'nın Tanzimat dönemi öncesindeki politikaları, devletin varlığını koruma stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Mali kurumlar, faiz uygulamaları, ekonomik müdahalecilik ve para bölgeleri gibi konular da bu kapsamda ele alınmıştır. Tanzimat dönemi öncesi politikaların, Osmanlı Devleti'nin uzun süreli varlığını korunmasına yönelik olduğu savunulmaktadır. yazar, asıl radikal değişimin ise 19. yüzyılda gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu dönemde kapitalizme yönelik bir kurumsallaşma süreci yaşandığını ve Osmanlı Devleti'nin ekonomik modellerinin diğer İslam toplumlarına kıyasla daha esnek bir yapı içerdiğini ileri sürmüştür. Dolayısı ile bu kısım, Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun ömürlülüğünü ve ekonomik evrimini anlamak isteyen okuyucular için önemli tespitler sunmaktadır.

2. Osmanlı Ekonomisinde Devlet Müdahaleciliğine Yeniden Bakış

II. Mehmed'in 15. yüzyıl sonlarında uygulamaya koyduğu merkezileşme politikalarının Osmanlı Devleti'nin ekonomi modelleri üzerindeki etkileri ele alınmıştır. II. Mehmed'in merkezileşme stratejilerinin, Osmanlı ekonomisinde kurumsallaşmayı artırdığı ve bu süreçte toprak sahipleri ile ticaret ehlinin ekonomik alandaki etkisinin azaldığı vurgulanmıştır. II. Mehmed'in merkezi otoriteyi güçlendirme çabaları, toprak sahipleri ve ticaret ehlinin devletin

belirlediği ekonomik sınırların dışına çıkma yetilerini kısıtladığı, hatta merkezi otorite zayıfladığında bile bu gruplar üzerindeki etkinin bir zaman daha sürdüğü ifade edilmiştir. Yazar, bu durumu bir eksiklik olarak değerlendirmiştir. Buna karşın yazar, devletin merkantilist politikalar uygulama kapasitesinin yetersizliğini de vurgulamıştır. Bölüm, Osmanlı ekonomisinde devlet müdahaleciliğinin etkilerini ve sınırlarını farklı bir perspektiften incelemek isteyen araştırmacılara değerli bir kaynak sunmaktadır.

3. Para, Tarih ve Nümizmatik

Çalışmada eski çağlardan günümüze, darphanelerin devlet içindeki rolü ve bu rolün devletlerin güç durumu ile olan ilişkisi detaylandırılmıştır. Darphanelerin sayısının, devletlerin güç ve zayıflık durumlarıyla nasıl değiştiği analiz edilerek, ekonomik ve siyasi faktörlerin bu değişimlerdeki etkisi incelenmiştir. Yazar, özelde, Osmanlı erken döneminde üretilen sikkelerin, İlhanlıların Anadolu'daki altyapısı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu'nun para politikalarının kökenlerine dair ilginç çıkarımlarda bulunmuştur. Bu çalışma, darphanelerin tarihsel gelişimini ve para üretiminin devletler arasındaki güç dinamiklerini nasıl etkilediğini anlamak isteyen okuyucular için faydalı olabilir.

4. Geniş İmparatorluklarda Para Politikası: Devlet Ne Kadar Müdahaleciydi, Ne Kadar Güçlüydü?

Bu çalışma, Osmanlı'nın 1450-1700 yılları arasındaki para tarihini inceleyerek, dönemin iktisat politikaları hakkında önemli ipuçları vermektedir. Fatih döneminde darphaneler ve tüccarların devlet denetimi altındaki durumları, merkeziyetçilik eğilimleri ve 15. yüzyıldaki gümüş kıtlığı gibi faktörler üzerinden analiz edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. ve 17. yüzyıllardaki Avrupa sınır bölgelerindeki parasal uygulamalarına da ışık tutulmaktadır. Başkentten uzak bölgelerde uygulanan esnek para politikaları ve bölgesel ticaret ihtiyaçlarına göre yapılan farklı para basım uygulamaları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Macaristan, Eflak, Boğdan ve Kırım Hanlığı gibi bölgelerdeki özel para basım örnekleri de çalışmada incelenmiştir. Eserin bu bölümü, Osmanlı para tarihinin geniş bir analizini sunmaktadır. Çalışma, tarih ve ekonomi alanında çalışan araştırmacılar için değerli bir kaynak oluşturmaktadır.

5. Osmanlı Para Düzeni ve Avrupa'daki Sınır Bölgeleri, 1500 –1700

Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. ve 17. yüzyıllardaki Avrupa sınır bölgelerindeki parasal uygulamaları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişimiyle birlikte başkentten uzak bölgelerde uygulanan esnek para düzenlemelerini inceleyerek, imparatorluğun mali stratejilerini nasıl adapte ettiğini göstermektedir. Osmanlı, tüm imparatorluk genelinde tek tip altın sikke bastırırken, eyaletlerin değişen ticari ihtiyaçlarına

göre farklı bölgelerde gümüş para basımına izin vermektedir. Yazar tarafından bu durum yerel ekonomik koşullara uyum sağlamak amacıyla geliştirilmiş bir esnek bir politika olarak değerlendirilmiştir. Bölümde, Macaristan, Eflak ve Boğdan, Kırım Hanlığı gibi bölgelerde uygulanan para basımına dair özel örnekler ve uygulamalar da detaylandırılmıştır.

6. Osmanlılarda Gümüş Madenleri ve Darphaneler

Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun sikke üretiminde büyük öneme sahip gümüş ve diğer madenlerin işletilmesi ve bu madenlerin sikkeye dönüştürülme yöntemlerine dair ayrıntılı bilgiler sunmaktadır. 1730'lu yıllarda Osmanlı gümüş madenlerinde yaşanan üretim kapasitesindeki artışın, 1740'lı yıllarda darphanelerin yıllık 1,5 ila 2 milyon kuruşluk üretim seviyelerine ulaşmasını sağladığı belirtilmiştir. Çalışma, bir padişah tahta çıktığında eski sikkelerin toplanıp darphanelere getirildiğini ve yeni padişahın ismini taşıyan sikkelerle değiştirildiğini belirtmektedir. "Tecdid-i sikke" olarak bilinen bu işlemin, darphanelerde üretim kapasitelerinde ciddi artışlara yol açtığı vurgulanmıştır. Yazar, 17. yüzyıldan itibaren Avrupa'da üretim tekniklerinde yaşanan gelişmelerin, Osmanlı ile Avrupa arasındaki teknoloji farkını artırdığını belirtmiştir. Özellikle 19. yüzyılda sanayi devriminin etkisiyle bu farkın giderek daha belirgin hale geldiği ve Osmanlı'nın teknolojiyi ithal eder duruma geldiği savunulmuştur. Çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun sikke üretimindeki gelişmelerini ve teknoloji farklarını anlamak isteyen okuyucular için oldukça değerli bir kaynak sunmaktadır.

7. Fiyat Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yansımalarına Yeniden Bakış

Bu çalışmada 16. yüzyılda görülen fiyat artışlarının nedenleri ve sonuçlarını ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Yazar, fiyat artışlarına dair çeşitli akademik görüşleri inceleyerek, Osmanlı üzerindeki etkilerini kapsayıcı bir biçimde araştırmıştır. Çalışmada, Osmanlı arşivlerinde bulunan 6 binden fazla hesap defteri ve fiyat listesi kullanılarak, standart mallara ilişkin fiyat verileri derlenmiştir. Bu veriler, 15. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın sonlarına kadar İstanbul'da fiyatların yaklaşık %500 oranında arttığını ortaya koymaktadır. Fiyat artışlarının başlıca nedenleri arasında; paranın tedavül hızının artması ve değerli madenlerin bolluğu öne çıkarılmaktadır. Bu unsurlar, fiyat artışlarını tetikleyen temel faktörler olarak değerlendirilmiş ve bu süreçteki ekonomik etkiler detaylandırılmıştır. Yazarın, arşiv belgelerine dayalı olarak sunduğu analiz, dönemin ekonomik tarihine ışık tutmakta ve fiyat artışlarının Osmanlı toplumundaki sosyal ve ekonomik yapıyı nasıl etkilediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışma, tarih ve ekonomi alanında araştırma yapanlar için muazzam bir referans kaynağı olabilir.

8. Osmanlı İmparatorluğu'nda Fiyatlar ve Enflasyon, 1469 – 1914

Çalışma, 15. yüzyılın ikinci yarısından Birinci Dünya Savaşı'na kadar İstanbul ve diğer Osmanlı kentlerindeki uzun dönemli tüketici fiyatları eğilimlerini ele almaktadır. Yazar, Osmanlı şehirlerindeki fiyat hareketlerini detaylandırarak, bu eğilimlerin zaman içindeki değişimini analiz etmektedir. Çalışmada, Avrupa kentlerindeki fiyat eğilimleri ile Osmanlı fiyatlarının karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Kısa vadede fiyatları etkileyen önemli unsurlar arasında hasatlar, savaşlar ve kıtlıklar öne çıkarken, uzun vadede enflasyonist baskının en önemli nedeni olarak taşışlar (para değersizleştirme) belirtilmiştir. Yazar, çalışmasında tüketici fiyatları, fiyat endeksleri ve Osmanlı para biriminin gümüş içeriğine ilişkin verileri grafiklerle de sunmuştur. Bu veriler, fiyat eğilimlerini daha iyi anlamak için görsel bir destek sağlamaktadır. Son olarak, Avrupa kentleri ile Osmanlı fiyat eğilimleri karşılaştırıldığında, 16. yüzyılın başlarında Avrupa'daki fiyatların Osmanlı'dan düşük olduğu, ancak fiyat devrimi sonrasında Avrupa fiyatlarının hızla artarak Osmanlı fiyatlarını geçtiği ortaya konulmuştur. Bu karşılaştırma, fiyat eğilimlerinin farklı coğrafyalarda nasıl geliştiğini ve ekonomik değişimlerin bu süreçteki etkilerini anlamak isteyen okuyucular için önemli bir bakış açısı sunduğu açıktır. Bu bağlamda, tüketici fiyatları ve ekonomik değişimlerin tarihsel süreç içerisindeki etkilerini anlamak isteyen araştırmacılar için değerli bir kaynak olabilir.

9. En Büyük Taşış, 1808 – 1844

Çalışma, Osmanlı'daki taşış uygulamalarının nedenlerini ve sonuçlarını incelemektedir. Taşış, bir para biriminin, özellikle de madeni sikkelerin, gümüş içeriğinin devlet tarafından değiştirilmesi ve genellikle azaltılması anlamına gelmektedir. Günümüz para düzeninde devletler ek gelir sağlamak amacıyla kağıt para basabilirken, madeni sikke düzenlerinin olduğu dönemlerde bu ihtiyaç taşış yoluyla karşılanıyordu. Özellikle, II. Mahmud döneminde (1808–1832), Osmanlı kuruşundaki gümüş oranı 5,9 gramdan 0,5 grama kadar düşürülmüştür. II. Mahmud'un ölümünden sonra, 1844 yılında taşışlara son verilmiş ve sikkelerin istikrarını sağlamak için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bütçe açıklarını kontrol altına almadan taşışlardan vazgeçilmesi uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Yazar, bu çalışmada taşışları gerekçeleri, olumlu ve olumsuz sonuçları ile birlikte, neden olduğu muhalefet hareketleri açısından geniş bir biçimde incelemektedir. Bu inceleme, tarih ve ekonomi alanında çalışan araştırmacılar için değerli bir kaynak olmanın yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik yapısını ve mali stratejilerini daha iyi anlamak isteyen okuyucular için de ayrıntılı bilgi sunmaktadır.

10. Osmanlı Devletinin İç Borçlanma Kurumlarının Evrimi, 1600 – 1850

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin iç finansman yöntemlerinin evrimini incelemektedir. Çalışmanın ana hatlarına kısaca bakıldığında şu bilgiler karşımıza çıkmaktadır: 19. yüzyıldan önce, Batı'da devletler hem iç hem de dış finansal kurumlara, bankalara ve piyasalara borçlanırken, Osmanlı Devleti bu dönemde finansman ihtiyaçlarını farklı yöntemlerle karşılamıştır. Osmanlı, iltizam, eshame ve kaime gibi yöntemler kullanarak iç piyasalardan finansman sağlamıştır. İltizam sisteminde, sermaye sahibi kişiler, devlete peşin nakit ödemeler yaparak belirli bir bölgenin vergilerini toplama yetkisi elde ediyorlardı. Zamanla, devletin mali yapısının zayıflamasıyla birlikte iltizam kontrat süreleri 1–3 yıldan 3–5 yıla çıkarılmış ve bu sistem iç borçlanma aracına dönüştürülmüştür. Böylece ilerleyen yılların vergi gelirleri iç borçlanma için teminat olarak kullanılmıştır. Eshame sisteminde, devlet bir vergi kaynağının yıllık gelirini önceden belirleyip, birçok paya bölerek bu payları alıcılara satıyordu. Bu yöntemle, iç borçlanma kaynağı büyük sermayedarlardan çok sayıda orta ölçekli sermayedara aktarılmıştır. 19. yüzyılda, Osmanlı Devleti kaime adı verilen değerli kağıtlar basarak iç borçlanmayı sürdürmüştür. Bu kağıtlar, önceleri faiz getirisi de sağlamaktaydı. Kırım Savaşı'nın ardından dış borçlanma süreci başlamış ve bütçedeki dengesizlikler devam edince 1881'de Düyun-ı Umumiye idaresi kurulmuştur.

Çalışma, Osmanlı Devleti'nin finansal yöntemlerinin evrimini ve bu yöntemlerin mali yapıya olan etkilerini incelemiştir. İltizam, eshame ve kaime sistemlerinin tarihsel gelişimi ve ekonomik etkileri, devletin mali politikalarının ve borçlanma stratejilerinin anlaşılması açısından büyük öneme sahiptir. Dolayısı ile bu inceleme, Osmanlı mali tarihine dair önemli bir perspektif sunmakta ve tarih ve ekonomi alanında araştırma yapan okuyucular için değerli bir kaynak oluşturmaktadır.

11. Osmanlı Zenginleri Servetlerini Nasıl Kullanıyorlardı?

Bu çalışmada, Osmanlı tarihindeki zengin kişilerin servetleri ve servetlerini kullanım şekilleri incelemektedir. Çalışma, Osmanlı mahkemelerindeki tereke kayıtlarından elde edilen veriler kullanılarak makro ve mikro olmak üzere iki farklı hedefe yönelik analizler sunmaktadır. Makro analizler, Osmanlı ekonomisinde uzun dönemde meydana gelen gelişmeleri kapsayacak türdendir. Yine de tereke kayıtlarından elde edilen verilerin, dönemin koşulları göz önüne alındığında güvenilirlik açısından bazı eksiklikler taşıdığı düşünülmektedir. Bu durum, yapılan makro analizlerin geçerliliği konusunda bazı soru işaretleri yaratmaktadır. Mikro hedefli çalışmada ise Osmanlı zenginlerinin servetlerini nasıl kullandıkları detaylandırılmıştır. Çalışma, zenginlerin servetlerinin önemli bir kısmını ev eşyası, mücevher ve köle alımı gibi kalemlere harcadıklarını ortaya koyarken, gayrimenkul, dükkan, çiftlik ve hayvan gibi

yatırımların sadece %10'luk bir kısmını kapsadığını göstermektedir. En büyük servet kalemi ise nakit para ve alacaklar olarak belirlenmiştir. Yazar, sanayinin ve yatırım enstrümanlarının yeterince gelişmediği bir dönemde, servetlerin bu şekilde değerlendirilmesinin doğal olduğunu vurgulamıştır. Eser, hem makro hem de mikro düzeyde yaptığı bu analizlerle Osmanlı ekonomik tarihine dair önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma, tarih ve ekonomi alanında araştırma yapan araştırmacılar için müspet sonuçlar içermektedir.

12. Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Avrupa'da Ücretler, 1489-1914

Çalışma, Şevket Pamuk ve Süleyman Özmucur'un ortak yazdığı bir makale çalışmasıdır. Bu makalenin, ABD İktisat Tarihi Derneği tarafından 2001-2002 yılının "En İyi Makale Ödülü" ile ödüllendirildiği belirtilmiştir. Çalışma, 1870 öncesi dönemde gelişmekte olan ülkeler için kişi başı milli gelir ve yaşam düzeyi verilerinin yetersiz olduğunu belirterek, alternatif bir yaklaşım sunmaktadır. Makale, kentlerdeki düz ve vasıflı inşaat işçilerinin reel ücretlerini ve ücretlerinin satın alma gücünü karşılaştırarak döneme dair ipuçları elde etmeye çalışmıştır. 15. yüzyılın sonlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde İstanbul ve bazı diğer Osmanlı şehirlerindeki inşaat işçilerinin ücretleri ile çok sayıda hesap defteri ve fiyat listesinden elde edilen fiyat serileri taranmıştır. Bu veriler, aynı dönemlerdeki Avrupa kentlerinin fiyat ve ücret serileri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmanın bulguları, 16. yüzyılda %30-40 oranında azalan ücretlerin 18. yüzyılda pek değişmediğini, 19. yüzyıl ortalarına kadar %20-30 oranında bir azalma gösterdiğini ve 20. yüzyılın başlarında %40 oranında bir artış yaşandığını ortaya koymaktadır. Avrupa kentleri ile yapılan kıyaslamalarda, Osmanlı'da 1500 ve 1750 yılları arasında ücret düzeylerindeki gerilemenin, aynı dönemde Avrupa kentlerindeki kadar belirgin olmadığı belirtilmiştir. Yazarlar, bu sonuçların, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1600 yılından sonra sürekli olarak gerilediğini savunan tezle çeliştiğini belirtmektedir. Osmanlı yaşam standartlarına dair erken modern dönem ve Sanayi Devrimi sonrası hakkında ihtiyatlı ve iyimser bir yeniden değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulayan yazarlar, Osmanlı'nın uzun ömürlü olmasındaki kendini yenileme yeteneğine yeniden dikkat çekmektedir. Bu özellikleri ile çalışma, Osmanlı ve Avrupa'daki ücret dinamiklerini ve yaşam standartlarını incelemek, tarihsel ve ekonomik gelişmeler hakkında bağlam kurmak isteyen araştırmacılar için kıymetli görünmektedir.

Sonuç

Şevket Pamuk'un bu eseri, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve mali yapısını inceleyerek, bu alandaki mevcut literatüre önemli katkılar sunan nitelikli bir çalışmadır. Kitap, Osmanlı Devleti'nin uzun ömürlülüğünü ve ekonomik yapısını anlamak için çeşitli kurumsal

ve mali faktörleri analiz etmiştir. Okuyucular, eserin her bir bölümünde Osmanlı ekonomisinin farklı yönlerini keşfederken, dönemin sosyal ve politik bağlamını da öğrenme fırsatı bulabilir. Kitabın mahiyeti, Osmanlı tarihiyle ilgilenenlerin yanı sıra ekonomi, siyaset bilimi, coğrafya vb. disiplinlerde çalışan araştırmacıları da cezbedebilecek yapıdadır. Denilebilir ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik dinamiklerini, kurumlarını ve mali stratejilerini daha iyi anlamak isteyen herkes için nadide bir kaynaktır.

Kaynaklar

Pamuk, Ş. (2018). *Osmanlı ekonomisi ve kurumları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.